

บทที่ 5

ความแตกต่างทางสถานภาพระหว่างครูผู้หญิงกับครูผู้ชาย

จากความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ที่นำมาสู่ความต้องการในอาชีพครูผู้หญิงดังที่กล่าวมา ทำให้อาชีพครูผู้หญิงเป็นที่โดดเด่นในสังคม อีกทั้งยังเป็นอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมไทยอีกเช่นกัน จึงนับได้ว่าสถานภาพของครูผู้หญิงไทยได้ถูกยกให้สูงขึ้น ในอีกระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามแม้ว่าอาชีพครูผู้หญิงจะเป็นอาชีพที่โดดเด่นก็ตาม แต่สถานภาพทางอาชีพระหว่างครูผู้หญิงและครูชายก็ยังคงมีความแตกต่างกัน ดังนั้นในบทนี้จึงจะอธิบายถึงความแตกต่างทางสถานภาพระหว่างครูผู้หญิงกับครูชาย ในประเด็นของการฝึกหัดครูผู้ชาย และการฝึกหัดครูผู้หญิง เงินเดือน บรรดาศักดิ์ บำเหน็จบำนาญ ตลอดจนการเรียกร้องสิทธิอันควรจะมีของครูผู้หญิง

สถานภาพครูผู้หญิง เมื่อเปรียบเทียบกับครูผู้ชาย

1. การฝึกหัดครูผู้ชายและการฝึกหัดครูผู้หญิง

กล่าวได้ว่าการฝึกหัดอาชีพครูนั้น ทางรัฐบาลได้จัดดำเนินการตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 นับเป็นการฝึกหัดครูอย่างเป็นแบบแผน เพื่อรองรับการศึกษาในระบบโรงเรียนตามแบบตะวันตก โดยกระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการฝึกหัดครูแห่งแรกขึ้นเรียกว่า "โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์" ในปี พ.ศ. 2435¹ จะเห็นได้ว่าเป็นโครงการที่เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2435 อันเป็นปีแรกที่มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการ ดังนั้นโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ซึ่งเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูผู้ชาย จึงถือกำเนิดพร้อมกับกระทรวงธรรมการ จึงกล่าวได้ว่าโครงการฝึกหัดครูผู้ชายเป็นโครงการหนึ่งที่รัฐให้ความสำคัญมาก

¹ ฝึกหัดครู, กรม, ประวัติกรรมการฝึกหัดครู. ผลงานครบรอบ 92 ปี กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา), หน้า 15.

การดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์นั้นสมเด็จพระยา
 ดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวางโครงการไว้แต่แรกเริ่ม แต่เนื่องจากทรงย้ายไปดำรงตำแหน่ง
 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสียก่อน เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดี
 กระทรวงธรรมการ จึงรับช่วงเอาโครงการมาดำเนินงานต่อไป² โดยจัดตั้งโรงเรียน
 ฝึกหัดครูเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนเล็ก เด็ก ถนนบำรุงเมือง เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม
 พ.ศ. 2435 เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โดยมีนายเอช. กรีนรอด (ชาวอังกฤษเป็น
 อาจารย์ใหญ่ ในระยะแรกปรากฏว่ามีนักเรียนอยู่เพียง 3 คนเท่านั้น คือ นายนกยูง
 วิเศษกุล (พระยาสุรินทราชา) นายบุญรอด เศรษฐบุตร (พระยาภิรมย์ภักดี) และ
 นายสุม แต่ นายบุญรอด และนายสุมลาออก เหลืออยู่เพียงนายนกยูงคนเดียว ในปีถัดไป
 คือ พ.ศ. 2436 จึงมีนักเรียนเพิ่มเข้ามาอีก 3 คน คือนายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา
 (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) นายสด ผลพันธิน และนายเหม ผลพันธิน (พระยาโอวาทวรภิก)
 ทั้ง 3 คนนับเป็นนักเรียนฝึกหัดอาจารย์รุ่นแรกที่จบการฝึกหัดครูใน พ.ศ. 2437 ส่วนนาย
 นกยูงได้ลาออกไปรับราชการเป็นครูเสียก่อน ดังนั้นนักเรียนรุ่นแรกที่จบการฝึกหัดครูจาก
 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์จึงมี 3 คนดังกล่าว

ส่วนหลักสูตรที่เรียนแบ่งเป็น 1) วิชาสามัญ 2) วิชาเฉพาะ เป็นวิชาฝึกหัด
 การสอนหรือวิชาครูซึ่งยังไม่มีตำราเฉพาะ ต่อมาพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน
 ณ อยุธยา) ในฐานะที่จบวิชาการฝึกหัดครูจากอังกฤษมาโดยตรง ได้เป็นผู้บุกเบิกแต่งตำรา
 คำสอนทางด้านนี้ โดยรวมพิมพ์หนังสือรวบรวมคำบรรยายเกี่ยวกับวิธีสอนของโรงเรียนฝึกหัด

ศูนย์วิทยพัทยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²สุเทพ ชูเชื้อ, ประวัติการศึกษาไทย. จัดพิมพ์เป็นอนันตนาการเนื่องใน
 โอกาสทำบุญวันเกิดครบ 5 รอบ ของอาจารย์พงศ์อินทร์ สุขขจร (กรุงเทพมหานคร :
 ก้าวหน้าการพิมพ์, 2515), หน้า 150.

อาจารย์ชั้นใช้ตั้งแต่ ร.ศ. 119³ ซึ่งเนื้อหาในหลักสูตรนั้นได้เน้นให้เห็นถึงความหมายของการเป็นครูและการเป็นครูตามวิธีการศึกษาแบบใหม่ กล่าวคือได้อธิบายถึงการเป็นครูที่ว่าต้องทราบถึงความหมายของการศึกษานั้น ครูจึงต้องมีความรู้ทางวิชาหนังสือและวิชาครู ซึ่งประกอบด้วยธรรมเนียมอันประเสริฐ ครูจึงสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้แล้วนักเรียนฝึกหัดอาจารย์ยังจะต้องฝึกหัดการสอนตามช่วงเวลาที่กำหนด อันจัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ในพ.ศ. 2445 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่โรงเรียนเลี้ยงเด็กย้ายไปอยู่ที่ตึกแมน นฤมิตร วัดเทพศิรินทราวาส เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2446 ทางโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ได้ขยายหลักสูตรถึงชั้นฝึกหัดครูมัธยม และในปี พ.ศ. 2456 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนฝึกหัดครู" และได้เข้าเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนการฝึกหัดครูผู้หญิงนั้นรัฐดำริจะให้มีการฝึกหัดครั้งแรกในโรงเรียนสุนันทาลัย แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จด้วยเหตุขัดข้องทางงบประมาณดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นการฝึกหัดครูผู้หญิงจึงต้องล้มเลิกโครงการไป⁴ จะเห็นได้ว่า การจัดสรรงบประมาณในการฝึกหัดอาชีพครูนั้น ทางรัฐได้ให้ความสำคัญกับการฝึกหัดครูผู้ชายมากกว่าครูผู้หญิง ทำให้การฝึกหัดครูผู้หญิงต้องขาดช่วง ขาดตอนลงไป และกว่าที่ทางกระทรวงธรรมการจะคิดจัดให้มีการฝึกหัดครูผู้หญิงยังไม่ได้แบบแผน ก็ล่วงเวลาเข้ามาใน พ.ศ. 2456 โรงเรียนสำหรับฝึกหัดอาชีพครูผู้หญิงจึงได้เกิดขึ้นที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ดังกล่าวมาแล้ว

³วารุณี โอสธารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475)" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, หน้า 189.

⁴หจข, ร.5 ศ.5/17, "โรงเรียนสุนันทาลัย," (27 กันยายน 121-23 พฤศจิกายน 125)

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ปีเริ่มต้นของการจัดการฝึกหัดอาชีพครู คือในพ.ศ. 2435 ที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ จนถึงการฝึกหัดครูผู้หญิงที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ใน พ.ศ.2456 รวมระยะเวลาที่ห่างกันถึง 21 ปีด้วยกัน ทำให้การฝึกหัดครูผู้หญิงนั้นล่าช้าไปกว่าการฝึกหัดครูผู้ชายเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากตารางที่จะแสดงจำนวนนักเรียนฝึกหัดครูผู้ชายและนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงว่ามีความแตกต่างกัน

ตารางแสดงจำนวนนักเรียนฝึกหัดครูผู้ชายและนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง พ.ศ. 2437-2460

พ.ศ.	นักเรียนฝึกหัดครูผู้ชาย	นักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง
2437	3	-
2438	6	-
2439	4	-
2440	2	-
2441	11	-
2442	11	-
2443	21	-
2444	10	-
2445	39	-
2446	21	-
2447	24	-
2448	36	-
2449	36	-
2450	22	-
2451	32	-
2452	21	-

ตารางแสดงจำนวนนักเรียนฝึกหัดครูผู้ชายและนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง พ.ศ. 2437-2460(ต่อ)

พ.ศ.	นักเรียนฝึกหัดครูผู้ชาย	นักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง
2453	26	-
2454	60	-
2455	45	-
2456	41	3
2457	16	7
2458	16	3
2459	12	2
2460	6	-

5

จากตารางดังกล่าว จะเห็นได้ว่าจำนวนตัวเลขของนักเรียนฝึกหัดครูผู้ชายนั้นจะมีมากกว่าจำนวนนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงเป็นอย่างมาก แม้ว่าในปีพ.ศ. 2456 จะมีการจัดการฝึกหัดครูผู้หญิงอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญต่อการฝึกหัดครูผู้ชายมากกว่าการฝึกหัดครูผู้หญิง ซึ่งแม้ว่าในปี พ.ศ. 2456 ทางรัฐได้ดำเนินการฝึกหัดอาชีพครูผู้หญิงขึ้นมาอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม แต่จำนวนของนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงที่จบการศึกษาก็ยังมีจำนวนที่น้อยกว่าครูผู้ชาย

2. บรรดาศักดิ์

ปัจจัยในเรื่องบรรดาศักดิ์ ก็เป็นเงื่อนไขอีกประการหนึ่งเช่นกัน ที่ทำให้สถานภาพครูผู้หญิงด้อยกว่าครูผู้ชาย

⁵ประวัติกวี, คุรุสภาจัดพิมพ์เนื่องในวันครู 16 มกราคม 2500-2504.

บรรดาศักดิ์ คือ บำเหน็จประกอบตำแหน่ง แสดงว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ⁶ ดังนั้นบรรดาศักดิ์จึงเปรียบได้กับสัญลักษณ์หรือเครื่องขบ่งบอก สถานภาพของข้าราชการ โดยมักจะใช้คู่กับยศหรือตำแหน่ง เช่น พระ พระยา ขุน หลวง เพื่อจะได้เป็นเครื่องขบ่งบอกว่าในขณะนั้นรับราชการมียศอะไร ได้บรรดาศักดิ์อะไรเพื่อจะได้ทราบถึงสถานภาพของข้าราชการผู้นั้น

การจะเลื่อนบรรดาศักดิ์นั้น ทางราชการได้ระบุว่า "...ข้าราชการผู้มีตำแหน่งชั้นใด ควรมียศสำหรับตำแหน่งชั้นนั้นก่อนถึงเมื่อได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น บรรดาศักดิ์ควรได้สูงขึ้นด้วย..."⁷ จะเห็นได้ว่าการจะได้บรรดาศักดิ์อะไรนั้น จะต้องมียศประจำตำแหน่งเสียก่อน เช่น รองอำมาตย์เอก พระจางงสารบรรณ เป็นต้น

สำหรับข้าราชการครุณั้น จะเห็นได้ว่าผู้ชายเท่านั้นที่สามารถรับราชการและเลื่อนบรรดาศักดิ์ได้เช่น พระขานาณอนุสาสน์ (ทองคำ โคบาลสุด) ซึ่งรับราชการครูที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย หรืออำมาตย์ตรี หลวงอิงศรภักดีการ (เอ็ง จันทรสัตย์) ซึ่งรับราชการอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเช่นกัน

ส่วนข้าราชการครูผู้หญิง แม้จะทำงานรับใช้ราชการนานเพียงใดก็ตาม ก็จะไม่มีโอกาสได้บรรดาศักดิ์เช่นเดียวกับครูผู้ชาย ครูผู้หญิงจะมีค่านำหน้าชื่อที่ไม่ใช่บรรดาศักดิ์ แต่จะเป็นสถานภาพทางสังคม คือ นางสาว และนาง เท่านั้น เช่น การรับราชการของ ครูสตรีหม่อมเสียง หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ณ อยุธยา ครูทิม กาญจนโอวาท หรือครูนิล บรรณสิทธิ์วรสาสน์ ซึ่งต่างก็รับราชการในตำแหน่งครูมาเป็นเวลานาน แต่ก็ปรากฏว่าไม่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์แต่อย่างใด

⁶ศธ.3.11/23, "ระเบียบการภายในของกระทรวงธรรมการ เรื่องการขอบำเหน็จบำนาญความชอบ" (16 กรกฎาคม-20 สิงหาคม 2470)

⁷หจช, ศธ.3.11/23, เรื่องเดียวกัน.

หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ณ อยุธยา ที่ทรงเป็นราชินีกุลที่มี
ความเอาพระทัยใส่ในกิจการหน้าที่ครู จนสามารถสร้างชื่อเสียงและความไว้วางใจจากสังคม
ดังกล่าวมาแล้วนั้น แม้ว่าพระองค์จะทรงปฏิบัติภารกิจด้วยความตั้งพระทัยเป็นเวลานาน
แต่มิได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์แต่อย่างใดดังเช่นครูผู้ชายทั่วไป เช่นเดียวกับครูทิม ที่เป็น
ครูที่มีชื่อเสียงและผลงานเป็นที่ยอมรับทั่วไปในการปฏิบัติหน้าที่ก็ไม่มีบรรดาศักดิ์เช่นกัน คือมี
เพียงคำว่า นางสาว หรือนาง เท่านั้นที่เป็นคำนำหน้าชื่อนางทิม กาญจนโอวาท

ส่วนครูนิลนั้น มีนามเดิมว่า นางสาวนิล ชาติบุญเกิด เมื่อได้ทำ
การสมรสกับ ร.ท.ผล คงศักดิ์ ซึ่งภายหลัง ร.ท.ผลได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์
เป็นพระบรมลัทธิตวีรสาสน์⁸ ครูนิลซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็น นิลรัตน์ ก็ได้นำบรรดาศักดิ์ของผู้เป็น
สามีมาต่อท้ายชื่อ คือ นางนิลรัตน์ บรมลัทธิตวีรสาสน์ จะเห็นได้ว่าเป็นการนำบรรดาศักดิ์
ของสามีมาต่อท้ายชื่อ หาใช่การได้บรรดาศักดิ์ด้วยการปฏิบัติหน้าที่การงานแต่อย่างใด

ดังนั้นกล่าวได้ว่า บรรดาศักดิ์จึงเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า
ให้ครูผู้หญิงมีสถานภาพในการประกอบอาชีพที่ต่อยกว่าครูผู้ชาย

3. เงินเดือน

จากการที่กระทรวงธรรมการได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาและ
ความสำคัญในการฝึกอาชีพครู ดังกล่าวมาแล้วนั้น การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์
อันเป็นโรงเรียนสำหรับให้มีการฝึกหัดครูผู้ชาย ดำรงอยู่ได้ด้วยทุนของรัฐบาล⁹ การ
ดำเนินงานของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์นั้น ทางกระทรวงธรรมการได้มอบค่าใช้จ่าย

⁸ประวัตินางนิลรัตน์ บรมลัทธิตวีรสาสน์," ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพนางนิลรัตน์ บรมลัทธิตวีรสาสน์, หน้า 1-2.

⁹ศึกษาธิการ, กระทรวง, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507.
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบรอบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2507,
หน้า 102.

ประจำเดือน ซึ่งรวมทั้งเงินเดือนครูและเงินให้นักเรียนสอน ก็รวมอยู่ในงบประมาณเดียวกัน¹⁰

และการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยนั้น ก็กล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของรัฐที่จะตอบสนองความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ดังนั้น การฝึกหัดครูผู้หญิงจึงเป็นการดำรงจากรัฐเช่นเดียวกันแม้จะล่าช้ากว่าการฝึกหัดครูผู้ชาย ดังกล่าวมาแล้ว การบริหารรวมทั้งงบประมาณจึงได้รับจากทางรัฐเช่นเดียวกัน จึงเป็นผลให้ทั้งครูผู้ชายและครูผู้หญิงเข้าสู่ระบบราชการเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการจบการศึกษาของนักเรียนครูผู้หญิงที่เข้ารับราชการ

...ด้วยทางกระทรวงธรรมการได้บรรจุนางสาวมณี เกตุรายนาค และนางสาวสวัสดิ์ วรรณโกวิท นักเรียนฝึกหัดครู เข้ารับราชการครู...¹¹

ที่มาของเงินเดือนทั้งครูผู้ชายและครูผู้หญิงที่ผ่านการฝึกหัดจากโรงเรียนฝึกหัดครูแล้วนั้น อยู่ที่ว่าจะเข้ารับราชการเป็นครูในโรงเรียนรัฐบาลหรือรับราชการเป็นครูในโรงเรียนประชาบาล กล่าวคือ ถ้าเป็นการรับราชการในโรงเรียนรัฐบาล เงินเดือนครูก็จะอยู่ในงบประมาณของแต่ละมณฑล ว่าโรงเรียนรัฐบาลแห่งนั้นสังกัดมณฑลใด และส่วนการรับราชการในโรงเรียนประชาบาล เงินเดือนครูก็จะอยู่ในงบประมาณของเงินศึกษาพลี¹² ดังจะเห็นได้จากการเข้ารับราชการเป็นครูของนางสาวสาขา วัชรพลิน ซึ่งทางกระทรวงกำหนดวิธีการจ่ายเงินเดือน ดังนี้

¹⁰ศึกษาธิการ, กระทรวง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

¹¹ศธ.53.4/77, "รับและจำหน่ายนักเรียนฝึกหัดครูโรงเรียนเบญจมราชาลัย," (11 พฤษภาคม 2470).

...ด้วยกระทรวงศึกษาได้ตรวจตัดสินการสอบไล่วิชาครูของนางสาว
สาขา วัชรพลิน สอบไล่ได้ประโยคครูมูล ให้ใส่อักษร ป. ท้ายชื่อ
เงินเดือนตามประกาศนียบัตร 30 บาท เมื่อมณฑลจัดให้เข้าเป็นครู
โรงเรียนรัฐบาล ก็ใช้เงินรายได้ของมณฑลเป็นเงินเดือน และถ้าเป็น
ครูโรงเรียนประชาบาลก็ใช้เงินศึกษาพลีเป็นเงินเดือน...¹³

จากระบบการจ่ายเงินเดือนข้าราชการครูจะเห็นได้ว่า ที่มาของเงินเดือน
คือ ถ้าเป็นครูที่รับราชการในโรงเรียนรัฐบาล ก็จะได้เงินเดือนจากมณฑล ถ้าเป็นข้าราชการ
ครูในโรงเรียนประชาบาล ก็จะได้รับเงินเดือนจากเงินศึกษาพลี ดังนั้นการรับราชการ
ของครูจึงรับราชการใน 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนประชาบาล

โรงเรียนรัฐบาลได้แก่ โรงเรียนซึ่งกระทรวงธรรมการจัดการและปกครอง
โดยตรง ใช้เงินของรัฐบาลในงบประมาณตามวิธีซึ่ง เบิกจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

โรงเรียนประชาบาล ได้แก่ โรงเรียนที่ประชาชนในหมู่บ้านหนึ่งหรือตำบล
หนึ่งมีใจสมัครออกเงินตั้งขึ้น ในความอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่หรือโรงเรียนที่
เจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ตั้งขึ้น ใช้เงินที่เรียไรจากประชาชน หรือเงินที่รัฐบาลเก็บได้จาก
ประชาชนในท้องที่สำหรับจัดตั้งโรงเรียนในท้องที่นั้น

เมื่อที่มาของเงินเดือนครูมี 2 ทางดังนี้แล้ว ทำให้เกิดปัญหาในการจ่าย
เงินเดือน เพราะในบางกรณีมณฑลไม่สามารถจ่ายเงินเดือนให้แก่ครูได้ โดยอ้างว่า
งบประมาณการใช้จ่ายของมณฑลไม่เพียงพอเหลือที่จะจ่าย จึงต้องให้ทางกระทรวงธรรมการ
เป็นผู้จ่ายเงินเดือนครูแทน

¹²ศึกษาธิการ, กระทรวง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 284.

¹³ศธ.53.7.ข/9, "ส่งนักเรียนครูประเภทต่าง ๆ กลับมณฑล,"

(7 มิถุนายน 2466-11 ธันวาคม 2467)

...นางสาวตบ รัตนวราหะ นักเรียนฝึกหัดครูสอบไล่ตก ได้เงินเดือน 25 บาท ได้เข้าเป็นครูน้อยโรงเรียนประจำมณฑลแผนกสตรี ส่วนเงินเดือนนั้นขอความกรุณาโปรดให้ได้รับงบประมาณทางกระทรวง เพราะเงินรายได้ทางมณฑลเหลือน้อยมาก...¹⁴

การตัดสินใจในเรื่องงบประมาณ ที่จะนำมาจ่ายเงินเดือนข้าราชการครูนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะครูผู้หญิงเท่านั้น แม้แต่ครูผู้ชายก็จะประสบปัญหาในเรื่องการได้รับเงินเดือนเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการรับราชการของนายพัฒนา นายดอกไม้ นายชัมม และนายสุกใส

...ตามที่มณฑลขอให้กระทรวงจ่ายเงินเดือน ให้แก่นายพัฒนา นายดอกไม้ เวลานั้นกระทรวงอตัดัดเงินรายได้ กระทรวงเห็นว่ามณฑลยังมีเงินพอจ่ายให้แก่นายพัฒนา นายดอกไม้ไปก่อนก็ได้ เรื่องนี้ขอเรียนว่าแม้มณฑลมีเงินจ่ายพอแล้ว จะไม่รบกวนกระทรวงเลย...¹⁵

...มณฑลได้บรรจุนายชัมม วุฒิการณ์ เข้าเป็นครูน้อยโรงเรียนประจำจังหวัดน่าน และนายสุกใส มณีวรรณ เข้าเป็นครูน้อยประจำมณฑลมหาสารคาม ตั้งแต่วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2466 ส่วนเงินเดือนก็เป็นอันจำต้องใช้เงินรายได้ของมณฑล ซึ่งมีอยู่ไม่พอจ่ายได้ตลอดปี เพราะฉะนั้นขอได้โปรดอนุญาตตำแหน่งเงินเดือนรัฐบาล ให้แก่นายชัมม และนายสุกใส เดือนละ 45 บาท...¹⁶

จากที่มาของเงินเดือนทั้ง 2 แห่ง ที่เหมือนกันทั้งครูชายและครูผู้หญิง จึง

¹⁴ศธ.53.7.๗/9, เรื่องเดียวกัน.

¹⁵หจช, ศธ.53.7.๗/9, เรื่องเดียวกัน.

¹⁶เรื่องเดียวกัน.

เป็นหลักฐานข้อหนึ่งที่ยังบอกได้ว่า ครูผู้หญิงนั้นได้เข้าสู่ระบบราชการ เช่นเดียวกับครูผู้ชาย เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามสถานภาพของครูผู้หญิงก็ยังด้อยกว่าครูผู้ชาย ในเรื่องของอัตราเงินเดือนจึงจะกล่าวต่อไป

เมื่อนักเรียนฝึกหัดครูผู้ชายและนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงสำเร็จการศึกษาแล้ว เมื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่ก็จะได้อุดมและเงินเดือนตามขีดชั้นความรู้ที่ได้เรียนมา แต่ในทางปฏิบัติแล้วสถานภาพของครูผู้หญิงในการได้รับเงินเดือนนั้น บางครั้งครูผู้หญิงจะถูกกล่เลาะจากทางราชการ ส่งผลให้ครูผู้หญิงมีสถานภาพที่ด้อยกว่า แม้ว่าจะมีความรู้ที่เทียบเท่ากับครูผู้ชาย

การกล่เลาะของกระทรวงธรรมการที่มีต่อนักเรียนสอนผู้หญิง บางกรณีไม่ได้เป็นเพียงแต่ให้เงินเดือนน้อยเท่านั้น แต่ยังคงกล่เลาะที่จะให้เงินเดือนแก่นักเรียนสอนผู้หญิงด้วย ในขณะที่การประกอบอาชีพครูของผู้ชายกลับไม่เคยได้รับปัญหาในกรณีเช่นนี้แต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากกรณีของวงษ์ นักเรียนสอนของโรงเรียนเบญจมราชาลัยที่กระทรวงธรรมการ ไม่จ่ายเงินเดือนให้ถึง 2 ปี ซึ่งก่อนหน้าทางหัวหน้าครูแผนกวิชาก็ได้ทำเรื่องร้องเรียนไปยังกระทรวงธรรมการครั้งหนึ่งแล้ว แต่ก็ไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

...วงษ์ นักเรียนสอน...ทำการเป็นประโยชน์ด้วย...เขาทำการให้แก่โรงเรียนมาตั้ง 2 ปี ไม่ได้รับผลอะไรเลย มีแต่เขาจะต้องเสียไปทุกอย่าง เช่น ค่ารถไปมา ค่าเครื่องแต่งตัว เป็นต้น ขอให้ได้รับเงินเดือนมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับตอบว่าอะไร...เราควรจะให้ เพราะถ้าใช้เขาเปล่า ดูเป็นการได้เปรียบเขาอยู่มาก...¹⁷

นับได้ว่าสถานภาพของครูผู้หญิงนั้น ได้ถูกทางกระทรวงธรรมการกล่เลาะในเรื่องของการให้เงินเดือน ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันในด้านสถานภาพของครูผู้หญิงกับครูผู้ชาย นับแต่เป็นนักเรียนฝึกสอนทีเดียว

¹⁷หจข, ศธ.25/663, "โรงเรียนเบญจมราชาลัยเงินเดือนให้ วงษ์ นักเรียนสอน," (6 ธันวาคม 2458).

ส่วนในด้านการได้เงินเดือนไม่เท่ากันในระหว่างที่ประกอบอาชีพครูนั้น ได้ปรากฏว่าครูผู้หญิงก็ยังได้เงินเดือนน้อยกว่าครูผู้ชายเช่นกัน โดยจะเห็นจากหลักสูตรในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ในปี พ.ศ.2435 กับโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงโรงเรียนเบญจมราชาลัย ในปีพ.ศ.2456 หลักสูตรการรับสมัครนักเรียนครูทั้ง 2 โรงเรียนต่างก็ระบุข้อผูกมัดและระบุดำตร้าเงินเดือน โดยโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ได้ระบุว่าเมื่อจบการศึกษาแล้ว จะได้รับเงินเดือนตั้งแต่ 12 บาทถึง 25 บาท และก็จะได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นถึง 30 บาท -100 บาท รับราชการเป็นครูทำงานจนครบกำหนด 1 ปี ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของนายเหม

...นายเหม ได้รับประกาศนียบัตรเป็นครู กรมศึกษาจะให้เงินเดือนตั้งแต่ 12 บาท ถึง 25 บาทเป็นอย่างสูง...ถ้าอุตสาห์เล่าเรียนก็จะได้รับรางวัลเพิ่ม...เมื่อได้รับราชการเป็นครูสอนหนังสือจนครบกำหนดปีนั้นจะได้รับเงินเดือนตั้งแต่ 30 บาทจนถึง 100 บาท...¹⁸

ส่วนโรงเรียนเบญจมราชาลัย ก็ได้กำหนดให้นักเรียนฝึกหัดครูที่จบการศึกษาได้รับเงินเดือนตามประกาศนียบัตรคือ ประกาศนียบัตรक्रमูล 30 บาท ประกาศนียบัตรครูประถม 45 บาท ดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ.2435 อันเป็นปีที่เริ่มจัดตั้งการฝึกหัดอาจารย์ จนกระทั่งถึงพ.ศ.2456 อันเป็นปีที่เริ่มจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงโรงเรียนเบญจมราชาลัย ระยะเวลาในการจัดตั้งห่างกันถึง 21 ปี แต่การได้รับเงินเดือนขั้นต้นของครูผู้หญิงจะอยู่ในอัตรา 30 บาท ย่อมแสดงให้เห็นว่าแม้เวลาจะผ่านไปนานแล้วก็ตาม แต่การจะให้อัตราเงินเดือนของครูผู้หญิงในขั้นต้น ยังไม่ต่างจากอัตราเงินเดือนขั้นต้นของครูผู้ชายเมื่อ 21 ปีที่แล้วมากนัก อีกทั้งยังเมื่อทำงานครบกำหนด 1 ปี ก็ไม่ได้มีข้อระบุว่าจะได้เพิ่มเงินเดือน ดังนั้นสภาพของครูผู้หญิงจึงมีความด้อยกว่าครูผู้ชายในเรื่องเงินเดือนตอบแทน

¹⁸หจข, ศธ.53.1/4, "หนังสือสัญญาฝึกหัดครูฝึกหัดอาจารย์ ศก.111," (29 มกราคม 2435).

จากสถานภาพครูผู้หญิงที่ด้อยกว่าครูผู้ชายในเรื่องเงินเดือนโดยเริ่มจากนักเรียนสอน และการเริ่มรับราชการนั้นยังได้ส่งผลให้ในระหว่างที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นครู ได้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องเงินเดือนอีกเช่นกัน กล่าวคือ การรับราชการของครูผู้ชายในบางกรณีจะได้เงินเดือนมากกว่าครูผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากการรับราชการในช่วงระยะ พ.ศ. 2472 ของอำมาตย์ตรี หลวงอิงศรศรีกสิการ ในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และเปรียบเทียบกับการดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ของครูนิล บรรณสิทธิ์วรสาส์น ในช่วงเวลาเดียวกันจะเห็นว่ามีความแตกต่างกัน

...อำมาตย์ตรี หลวงอิงศรศรีกสิการ อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้ตั้งใจรับราชการมาด้วยความมอดสา...สมควรได้เลื่อนเงินเดือนขึ้นเป็น อาจารย์ชั้น 3 ตรี เดือนละ 320 บาท เวลานี้ได้เงินเดือน 290 บาท...¹⁹

ส่วนเงินเดือนในตำแหน่งของครูนิลนั้น มีดังนี้

...27 กันยายน 2472 ครูใหญ่แผนกสามัญโรงเรียนเบญจมราชาลัย

เงินเดือน 80 บาท

4 มิถุนายน 2475 อาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์

เงินเดือน 110 บาท...²⁰

จากหลักฐานข้างต้นเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2472 นั้นหลวงอิงศรศรีกสิการ ได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยได้รับพระราชทานเงินเดือนเดิม 290 บาท และได้เงินเดือนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนถึง 320 บาท ส่วนครูนิลนั้น แม้จะดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่เช่นกัน และเทียบปี พ.ศ. ที่อยู่ใกล้เคียงกันกับหลวงอิงศรศรีกสิการ แล้วจะเห็นว่าอัตราเงินเดือนของครูนิลนั้น อยู่ในอัตราที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับอัตราเงินเดือนของหลวงอิงศรศรีกสิการ

²¹ หจข, ศธ. 25/92, "ขอเลื่อนขึ้นเงินเดือน," (2472).

²² "ประวัตินางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาส์น," ในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาส์น ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม (7 เมษายน 2505), หน้า 2.

4. บำเหน็จบ้านนาญ

การที่สถานภาพของครูผู้หญิงด้อยกว่าครูผู้ชายนั้น นอกจากปัจจัยในเรื่องเงินเดือนหรือบรรดาศักดิ์แล้ว ยังได้ปรากฏว่าประเด็นเรื่องของบำเหน็จ บ้านนาญ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งทำให้สถานภาพครูผู้หญิงด้อยกว่าครูผู้ชายเช่นกัน

แต่เดิม ก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับแรกในปี พ.ศ. 2473 นั้น กระทรวง ทบวง กรมทั้งหลายต่างก็วางระเบียบเกี่ยวกับข้าราชการพลเรือนในหน่วยงานของตนตามความเหมาะสม²¹ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงดำริในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 2/2468 เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2468 ว่า "ควรมีการสอบสวนเรื่องคนเข้ารับราชการ" จึงได้มีการมอบหมายให้สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพยกทรงระเบียบข้าราชการพลเรือนขึ้น เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงพิจารณาได้ทรงมีพระราชดำริว่า

... บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่จะวางระเบียบการรับคนเข้ารับราชการตามกระทรวงต่าง ๆ ... เวลานี้การศึกษาเจริญขึ้นมากแล้ว จึงเป็นการสมควรจะรับคนเข้ารับราชการแต่เฉพาะผู้ที่มีความรู้ดี... อีกประการหนึ่ง การปกครองภายในกระทรวงต่าง ๆ นั้นไม่มีระเบียบแน่นอนเหมือนกันทุกกระทรวง เห็นว่าควรวางระบบให้คล้ายกันและให้แน่นอนสำหรับราชการ ข้าราชการพลเรือนทั่วไป เพื่อข้าราชการจะได้รับความยุติธรรมและมีสิทธิหรือหน้าที่ (duty) ต่อราชการเหมือนกันหมด เพื่อให้เป็นการสม่ำเสมอ...²²

²¹ ไพโรจน์ สิตปรีชา, ประมวลพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471-2487 พร้อมด้วยข้อเปรียบเทียบบางประการ. (เอกสารประกอบการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ 1 แผนกรรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 4.

²² ไพโรจน์ สิตปรีชา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ภายหลังได้รับความเห็นชอบจากเสนาบดีแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง
กรรมการพิจารณาระเบียบข้าราชการพลเรือนชั้นคณะหนึ่งประกอบด้วย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นนายกรรมการ ต่อมาจึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2471 เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2471 มีผล
บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2471 เป็นต้นไป

ส่วนพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการพลเรือน ก็ได้ประกาศบังคับใช้ใน
วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2472 โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า โดยที่ทรง
พระราชดำริเห็นสมควรที่จะรวบรวมพระราชบัญญัติ ในเรื่องบำเหน็จบำนาญข้าราชการ
พลเรือนมาแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อพระราชทานบำเหน็จบำนาญอันดีแก่ข้าราชการแผนกนั้น
จึงทรงให้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญ รัตนโกสินทรศก 120 พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญ
เพิ่มเติม ร.ศ. 221 พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญเพิ่มเติม ร.ศ. 125 และพระราชบัญญัติ
บำเหน็จบำนาญเพิ่มเติม พ.ศ. 2460²³ โดยที่ทั้งพระราชบัญญัติทั้ง 4 ฉบับนั้น แม้ว่าจะมีการ
ประกาศใช้กับข้าราชการต่าง ๆ แต่เมื่อสังคมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เกิดความต้องการ
คนเข้ารับราชการในกระทรวงต่าง ๆ ดังนั้น พระราชบัญญัติทั้ง 4 ฉบับจึงได้ถูกยกเลิกไป
โดยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471 ซึ่งถือว่าเป็น
พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับแรก โดยมีการวางระเบียบให้เหมือนกันทุก
กระทรวง แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน จะได้ถูกจัด
วางไว้แล้วก็ตาม แต่สภาพของข้าราชการครูผู้หนึ่งก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข หรือแม้แต่
มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนออกมาอีกหลายฉบับก็ตาม แต่ก็ยัง
ไม่มีพระราชบัญญัติฉบับใดที่จะมุ่งแก้ไขสภาพของข้าราชการให้ดีขึ้น ดังนั้นสภาพของ
ข้าราชการครูผู้หนึ่งจึงยังไม่ได้รับการแก้ไขตามไปเช่นกัน

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2471 ข้าราชการพลเรือนสามัญ คือ ข้าราชการที่รัฐบาลได้เลือกสรรและแต่งตั้งขึ้นตามระเบียบที่กำหนดไว้²⁴ ในระยะแรกข้าราชการพลเรือนจะมี 3 ประเภทเท่านั้น คือ ข้าราชการพลเรือนสามัญ ข้าราชการพลเรือนวิสามัญ และเสมียนพนักงาน ตามความในพระราชบัญญัติฯ ดังนี้

มาตรา 13 ข้าราชการพลเรือนสามัญคือข้าราชการที่รัฐบาลได้เลือกสรรและแต่งตั้งขึ้นตามระเบียบ

มาตรา 27 ข้าราชการพลเรือนวิสามัญคือ ผู้มีวิชาพิเศษซึ่งรัฐบาลจ้างไว้ทำการเฉพาะหรือชั่วเวลาจำกัด...²⁵

มาตรา 29 เสมียนพนักงาน คือ ข้าราชการชั้นต่ำ ซึ่งมีสิทธิ์จะได้รับเงินเดือนตามอัตราซึ่งกรมและกระทรวงผู้ว่าจ้างได้ตกลงกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตั้งขึ้นไว้²⁶

ต่อมาได้ตัดประเภทเสมียนพนักงานออก โดยรวมไว้อยู่ในประเภทข้าราชการพลเรือนสามัญ และเพิ่มข้าราชการพลเรือนอื่น ๆ ขึ้นอีกหลายประเภทโดยให้จัดเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ เช่น การเพิ่มข้าราชการเมือง ข้าราชการพลเรือนรัฐพาณิชย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁴พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน," ในประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 พ.ศ.2471 รวมโดยเสถียร ลายลักษณ์ และคณะ (5 มีนาคม 2476), หน้า 245.

²⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 249.

²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 250.

ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการพลเรือนในพระองค์ ข้าราชการพลเรือนฝ่ายสภา
ผู้แทนราษฎร ข้าราชการครู และข้าราชการประจำต่างประเทศพิเศษ²⁷

ดังนั้นข้าราชการครูจึงจัดอยู่ในมาตราที่ 13 แห่งพระราชบัญญัติข้าราชการ
พลเรือน พ.ศ.2471 ถือเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ จึงมีสิทธิ์ที่จะได้รับพระราชทาน
เงินเดือนตามอัตราที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตไว้ และเมื่อออกจากแล้วก็มี
สิทธิ์ได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญเป็นการตอบแทน²⁸

ศูนย์วิทยพัชการ

²⁷ไพโรจน์ สิตปรีชา, ประมวลพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน
พ.ศ.2471-2518 พร้อมด้วยข้อเปรียบเทียบบางประการ. เอกสารประกอบการศึกษา
ทางรัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ 1 (แผนก รัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 7.

²⁸พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2471, หน้า 245.

...มาตรา 15 ข้าราชการพลเรือนสามัญ ในเวลาที่รับราชการอยู่ จะได้รับพระราชทานเงินเดือนตามอัตราที่ได้ พระราชทานพระบรมราชานุญาตไว้...เมื่อออกจากราชการแล้วมีทางจะได้รับพระราชทานบำเหน็จหรือบำนาญ...²⁹

บำเหน็จ บำนาญ คือ เงินคำนวณตามอัตรา ซึ่งรัฐบาลให้แก่ผู้ออกจากราชการเป็นการตอบแทนที่ผู้นั้นได้รับราชการมา³⁰

บำเหน็จ คือ เงินที่ให้ในครั้งเดียว³¹ โดยให้แก่ผู้ที่รับราชการไม่ถึง 10 ปี คำนวณโดยเอาเงินเดือนสุดท้ายคูณด้วยจำนวนปีของเวลาราชการ

บำนาญ คือ เงินที่ให้เป็นการกำหนดประจำปี³² โดยให้แก่ผู้ที่รับราชการตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป คำนวณโดยเอาเงินเดือนเดือนสุดท้าย ทหารด้วย 60 แล้วคูณด้วยจำนวนปีของเวลาราชการ³³

ผู้ซึ่งจะได้รับบำเหน็จบำนาญตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อก่อนออกราชการต้องเป็นผู้มีตำแหน่งชั้นสัญญาบัตร และต้องเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานเงินเดือนประจำในงบประมาณแผ่นดิน³⁴ อีกทั้งบุคคลนั้นจะต้องไม่มีความผิดในหน้าที่ราชการจึงจะได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญ³⁵

²⁹พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2471, เรื่องเดียวกัน, หน้า 245.

³⁰พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญราชการพลเรือน พุทธศักราช 2471, เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

³¹เรื่องเดียวกัน.

³²เรื่องเดียวกัน.

³³เรื่องเดียวกัน.

³⁴พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2471, เรื่องเดียวกัน, หน้า 263.

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

อาชีพครูผู้หนึ่งน่าจะจัดอยู่ในประเภทของข้าราชการพลเรือนสามัญเช่นกัน เพราะเป็นอาชีพที่ได้รับการฝึกหัดด้วยเงินทุนอุดหนุนจากรัฐบาล อีกทั้งเมื่อจบการศึกษาแล้วยังมีภูมิความรู้หรือได้รับประกาศนียบัตรในการเข้ารับตำแหน่งที่ได้ตามความในพระราชบัญญัติฯ³⁶ ว่า

...มาตรา 20... มีวุฒิหรือลักษณะดังต่อไปนี้ (1) ได้รับปริญญาหรือประกาศนียบัตรจากมหาวิทยาลัยซึ่งรัฐบาลรับรองวิทยฐานะแล้ว... หรือ (2) มีภูมิรู้ในวิชาเทคนิคสมัครเข้ารับราชการในตำแหน่งที่ใช้วิชาความรู้ในวิชานั้น ๆ หรือ (3) ได้รับประกาศนียบัตรจากสำนักเรียนวิชาชีพที่รัฐบาลรับรอง...³⁶

จากมาตราต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่านักเรียนฝึกหัดครูผู้หนึ่งที่จะจบการศึกษานั้นสามารถเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญได้ เพราะมีทั้งภูมิความรู้ และวุฒิตรงกับระเบียบของพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนสามัญทุกประการ ดังนั้นจากการดำเนินงานของรัฐในการฝึกหัดครูผู้หนึ่งที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย จึงเป็นการเปิดโอกาสให้เพศหญิงได้มีโอกาสในการศึกษาและมีโอกาสในการประกอบอาชีพ เมื่อสำเร็จการศึกษา จึงได้ประกอบอาชีพครูอย่างเต็มรูปแบบ โดยการเข้ารับราชการ ดังจะเห็นได้จากคำประกาศแต่งตั้งให้นักเรียนครูที่จบการศึกษา ให้บรรจุเป็นข้าราชการครูว่า

...ด้วยนักเรียนฝึกหัดครูสตรีที่มณฑลได้ส่งมาแล้วเรียนในโรงเรียนเบญจมราชาลัยนั้น บัดนี้ นางสาวสะอึ่ง พลาชีวะ และนางสาว ประยงค์ หิรัญรัตน์ ได้เข้าสอบไล่ประโยคมัธยมและฝึกหัดครูมาแล้ว เห็นว่าสมควรที่จะออกรับราชการเป็นครูได้... เมื่อได้จัดให้เข้ารับ

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 246-247.

ราชการตามระเบียบของกระทรวงธรรมการแล้ว จะได้มีใบบอกขอ
อัตราเงินเดือนมาภายหลัง...³⁷

...คำสั่งแผนกศึกษาธิการ จ.สกลนคร ที่ 14/1413 เรื่อง บรรจุ
ครูเข้ารับราชการ ให้นางสาวนวม พรหมสาขา ณ สกลนคร
ประกาศนียบัตรมัธยมบริบูรณ์สตรี เข้ารับราชการในตำแหน่งครู
โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสกลนคร...³⁸

จากคำประกาศทั้งจากหลักสูตรการรับสมัคร และจากการแต่งตั้งให้เข้า
รับราชการเป็นครูเมื่อสำเร็จการศึกษานั้น เป็นการยืนยันว่าครูผู้หนึ่งนั้นได้เริ่มเข้าสู่อาชีพนอก
บ้าน และอาชีพนั้นก็เป็อาชีพที่สามารถรับราชการได้เช่นเดียวกับเพศชายหรือครูผู้ชาย
ดังนั้นครูผู้หนึ่งจึงสามารถได้รับพระราชทานเงินเดือนเลี้ยงชีพ ดังกล่าว โดยสามารถเทียบ
ชั้นครูตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน ดังนี้

...1. ชั้นสัญญาบัตร ได้แก่ ครูประกาศนียบัตรมัธยม ซึ่งตามปกติ
มีอัตราเงินเดือน 80 บาท กับผู้ที่กระทรวงรับรองว่าด้วยเสมอกับครู
ประโยคมัธยม คือ

1.1 ครูมัธยมกสิกรรม ครูพลศึกษา ครูจักสานเอก และครูช่างเอก
หรือ

1.2 เป็นครูประกาศนียบัตรประถมอยู่แล้ว และสามารถสอนชั้น
มัธยมปีที่ 7 และ 8 ได้ไม่ต่ำกว่า 6 วิชา โดยเคยสอนชั้นนั้น ๆ อยู่
ในโรงเรียนที่เชื่อถือได้มาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี หรือ

³⁷หจข, ศธ.53.7.จ/2 , "ส่งนักเรียนครู กลับไปรับราชการมณฑลต่างๆ ,"
(11 มีนาคม 2461-15 กันยายน 2462)

³⁸หจข, ศธ.53.7.จ/11, "ส่งนักเรียนครูประเภทต่าง ๆ กลับมณฑล,"
(11 กรกฎาคม 2467-12 กรกฎาคม 2469)

1.3 เป็นครูประกาศนียบัตรประถมอยู่แล้ว และรับราชการมา โดยเรียบร้อยไม่ต่ำกว่า 5 ปีนับตั้งแต่ได้ประกาศนียบัตรมัธยม หรือ

1.4 เป็นครูใหญ่ในโรงเรียนมัธยมที่มีชั้นนักเรียนถึงมัธยมปีที่ 6 ไม่ต่ำกว่า 2 ปี ซึ่งมีนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 5, 6 ไม่น้อยกว่า 60 คน แสดงความสามารถว่าทำหน้าที่ได้จริง

2. ชั้นราชบุรุษ ได้แก่ ครูประกาศนียบัตรประถม ซึ่งตามปกติ มีเงินเดือนขั้นต่ำ 45 บาท และครูประกาศนียบัตรครูมูล ซึ่งมีอัตรา เงินเดือนในขั้นต่ำ 30 บาท...³⁹

จากเกณฑ์เทียบชั้นครูตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนนั้นจะเห็นว่า เกณฑ์การแบ่งข้าราชการจะแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือชั้นสัญญาบัตร และชั้นราชบุรุษ ซึ่งเป็นการแบ่งที่ได้ถูกระบุไว้แต่ครั้งการร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2471⁴⁰ ดังนั้น จากเกณฑ์แบ่งชั้นข้าราชการจึงสามารถนำมาเทียบกับระดับเงินเดือนข้าราชการครู จะได้ดังตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁹ หจข, ศธ.2/334, "เกณฑ์เทียบชั้นครูกับข้าราชการพลเรือน"

⁴⁰ เสถียร ลายลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 ก.ม. พ.ศ.2471, หน้า 245.

ตารางเกณฑ์แบ่งชั้นข้าราชการ เทียบกับระดับเงินเดือนครู

เงินเดือน	ยศอย่างสูง	เทียบกับ ชั้นข้าราชการ
2,000-3,000	มหาอำมาตย์เอก	สัญญาบัตร
1,400-1,900	" โท	"
800-1,300	" ตรี	"
540-700	อำมาตย์เอก	"
420-500	" โท	"
320-400	" ตรี	"
220-300	รองอำมาตย์เอก	"
120-200	" โท	"
80-100	" ตรี	"
50-70	ราชบุรุษ	ราชบุรุษ

41

จากตารางจะเห็นว่าอัตราเงินเดือนตั้งแต่ 80 บาท ขึ้นไป จะจัดอยู่ในชั้นข้าราชการสัญญาบัตร จึงได้แก่ ครูประกาศนียบัตรมัธยมตามเกณฑ์เทียบชั้นครูกับข้าราชการพลเรือน ส่วนอัตราเงินเดือน 50-70 บาท อันเทียบได้กับข้าราชการชั้นราชบุรุษ จึงไม่อาจได้รับบำเหน็จบำนาญได้ ดังนั้นเมื่อทางรัฐได้จัดการให้มีการขยายการศึกษาและการฝึกหัดครู ทำให้ครูผู้หนึ่งบางส่วนสามารถไต่เต้าทางความรู้ จากการได้ประกาศนียบัตรครูประถมเป็นได้ประกาศนียบัตรมัธยม ดังปรากฏรายชื่อผู้สอบไล่ได้ประโยคมัธยม (ป.ม.หญิง) ในพ.ศ.2470 เช่น

41 เสถียร ลายลักษณ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

1. นางทองอยู่ วสันตทัศน์ (เดิม นางสาวทองอยู่ เกษกาญจน์)
2. นางภัทรา อภิชัยศิริ (เดิม นางสาวกิมอิน ศรีสาคร)⁴⁴

การเข้ารับราชการของครุผู้หญิงนั้น จึงมีโอกาสนในการเลื่อนวิทยฐานะความรู้ได้เช่นเดียวกับครุผู้ชาย และมีวุฒิความรู้ที่สามารถได้รับเงินเดือนในชั้นประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม 80 บาท จะเห็นได้ว่าในอัตราเงินเดือนเช่นนี้ ครุผู้หญิงที่สามารถมีเงินเดือน 80 บาทขึ้นไป น่าจะเข้าสู่กฎเกณฑ์ของการเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรได้ และถ้าปลดเกษียณหรือพ้นหน้าที่จากทางราชการ ก็น่าจะได้รับบำเหน็จบำนาญ ตามสิทธิแห่งการเป็นข้าราชการพลเรือน

อย่างไรก็ตามในแง่ของการปฏิบัตินั้น การรับราชการของครุผู้หญิงนั้น ทางรัฐไม่ได้ถือว่าข้าราชการครุผู้หญิงเป็นชั้นสัญญาบัตร หรือชั้นราชบุรุษแต่อย่างใด จึงทำให้การรับราชการของครุผู้หญิง เป็นเพียงแต่การปฏิบัติหน้าที่ตามที่ทางกระทรวงธรรมการได้มอบหมาย และให้เพียงเงินเดือน เป็นการตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น ดังนั้นจึงปรากฏให้เห็นในกรณีของหม่อมเจ้าหญิงจันทริกา เทวกุล ซึ่งทรงได้รับเงินเดือนในชั้น 80 บาท แต่เมื่อพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ทางราชการกลับไม่ได้รับบำเหน็จบำนาญ ทั้ง ๆ ที่ความรู้หรือความสามารถในหน้าที่การงานของท่านั้น ก็ไม่ได้ด้อยไปกว่าครุผู้ชายแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากบทความในนิตยสารสตรี สุภาพสตรี ที่ได้กล่าวถึงปัญหานี้

...อนุสนธิแต่หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่ง ได้ลงความเห็นว่ ม.ล.หญิงจันทริกา อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ซึ่งได้ลาออกจากตำแหน่งนั้น สมควรจะได้รับบำเหน็จเหมือนข้าราชการสัญญาบัตรชายทั้งหลาย...⁴³

⁴²ประวัติครู, ครูสภาจัดพิมพ์ในวันครู 16 มกราคม 2502 (พระนคร : ครูสภา), หน้า 264.

⁴³ตะวันออก, "สตรีไทยควรมีสัญญาบัตร," สุภาพสตรี 1:19 (กรกฎาคม 2474), หน้า 19.

ซึ่งหากเปรียบเทียบหน้าที่การทำงานของหม่อมเจ้าหญิงจันทริกา กับมาตราที่ 4, 5, 6, 7 และ 9 อันเป็นมาตราที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการพลเรือน ที่ระบุถึงคุณสมบัติของข้าราชการที่จะได้รับบำเหน็จบำนาญ ดังนี้

...มาตรา 5 ข้าราชการมีสิทธิจะได้รับบำเหน็จ บำนาญตาม
พระราชบัญญัตินี้ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ เหตุทดแทนประการ
หนึ่ง เหตุสุขภาพประการหนึ่ง เหตุสูงอายุประการหนึ่ง
เหตุรับราชการนานประการหนึ่ง...⁴⁴

จากมาตราที่ 5 ได้ระบุคุณสมบัติของบุคคลที่มีสิทธิได้รับบำเหน็จบำนาญ จะเห็นได้ว่า หม่อมเจ้าหญิงจันทริกา เทวกุล ทรงมีคุณสมบัติในการได้รับบำเหน็จบำนาญ คือ เหตุทดแทน เหตุสุขภาพ และเหตุรับราชการนาน โดยทรงมีอายุราชการยาวนานถึง 29 ปี (พ.ศ. 2445-2474) ซึ่งตรงกับมาตราที่ 9 จะมีการยกเว้นอยู่บ้างก็เป็นเพียงแต่ มาตราที่ 8 ที่ระบุว่า บำเหน็จบำนาญเหตุสูงอายุนั้นให้แก่ข้าราชการผู้มีอายุครบ 50 ปี บริบูรณ์⁴⁵ แต่พระองค์ทรงออกจากหน้าที่ทางราชการ ในขณะที่ทรงมีพระชนม์เพียง 47 พรรษา จึงนับเป็นมาตราเดียว ที่ท่านไม่มีคุณสมบัติการได้บำเหน็จบำนาญ

ดังนั้นจากลักษณะของบำเหน็จบำนาญทั้ง 4 ข้อนี้ หม่อมเจ้าหญิงจันทริกา สามารถมีคุณสมบัติได้รับบำเหน็จบำนาญถึง 3 ข้อ คือ บำเหน็จบำนาญเหตุทดแทน บำเหน็จบำนาญเหตุสุขภาพ และบำเหน็จบำนาญรับราชการนาน แต่ในทางปฏิบัตินั้น เมื่อท่านพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ ท่านกลับไม่ได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญ แต่อย่างใด

จากกรณีของหม่อมเจ้าหญิงจันทริกา จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สามารถชี้ให้เห็น ถึงสถานภาพของครุผู้หญิงที่ด้อยกว่าครุผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากการได้บำเหน็จบำนาญของ ครุผู้ชาย ในปี พ.ศ. 2475 อันเป็นปีที่ถัดจากการออกจากหน้าที่ราชการของพระองค์ แต่ ข้าราชการครุผู้ชายท่านนั้น ซึ่งมีตำแหน่งเป็นเพียงครุสำรอง เงินเดือนเพียง 20 บาท เมื่อ ถูกปลดออกก็ยังสามารถได้รับบำเหน็จบำนาญเช่นกัน

⁴⁴พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471, หน้า 260.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน.

...นายจันทิมา บุญพร้อม ครูสำรองชั้นโท 1 เงินเดือน เดือนละ
20 บาท...ได้ส่งปลตออก...สมควรจะได้รับบำเหน็จทดแทนทำเงิน
เดือนสุดท้าย 3 เดือน...⁴⁶

ดังนั้นจากการที่ครูผู้หญิงไม่สามารถได้รับบำเหน็จบ้านานาญได้เช่นเดียวกับครู
ผู้ชายนั้น จึงนับเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสถานภาพในการประกอบอาชีพของครูผู้หญิง
ด้อยกว่าครูผู้ชาย

ปัจจัยที่นำไปสู่ความด้อยของสถานภาพครูผู้หญิง

1. หน้าที่ของครูผู้หญิงในการผลิตแม่เรือน

ในสมัยปฏิรูปประเทศ อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาใน
สังคมไทยเกิดกระบวนการทำให้ประเทศทันสมัยทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม
กระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อมายังบทบาทของสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศ
กล่าวคือ สังคมไทยในสมัยปฏิรูปประเทศได้คาดหวังให้สตรีชั้นสูง และสตรีชั้นกลางให้ปรับ
ภาระในบ้านให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม สตรีในสมัยปฏิรูปประเทศ
ถูกคาดหวังให้เป็นเมีย แม่ และแม่บ้านที่มีคุณภาพ⁴⁷ และการที่สตรีเหล่านี้จะมีคุณภาพได้
ตามความคาดหวังของสังคมนั้น สตรีจำเป็นต้องได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนตามแบบอย่าง
วัฒนธรรมตะวันตก และในขณะเดียวกันก็เริ่มมีค่านิยมว่าสตรีต้องเข้ามามีบทบาทในสังคมด้วย
ดังนั้น สตรีจะต้องมีการศึกษาที่ชวชนขยายความรู้ให้เป็นคนทันสมัย ทันโลกทันเหตุการณ์
รู้จักพัฒนาบุคลิกของตนเองให้ว่องไว ทำตัวให้เป็นประโยชน์ของสังคมและประเทศ
ดังนั้น จึงเกิดความตื่นตัวในการจัดตั้งโรงเรียนสตรีทั้งในกรุงเทพฯ และภูมิภาค

⁴⁶ หจช, ศธ.26/47, "มณฑลอุดรขอบำเหน็จให้นายจันทิมา บุญพร้อม ครู
โรงเรียนประจำจังหวัดหนองคาย," (15 พฤษภาคม-3 มิถุนายน 2475).

⁴⁷ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, "สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยสมัยปฏิรูปประเทศ",
วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2534 (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 8.

เมื่อสังคมไทยในสมัยปฏิรูปประเทศได้คาดหวังให้สตรีมีบทบาทดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดค่านิยมในหมู่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางในการนิยมส่งบุตรหลานให้เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียน ดังนั้นแนวทางการอบรมสั่งสอนนักเรียนหญิง จึงจำเป็นต้องให้ครูผู้หญิงที่ผ่านการศึกษาและการฝึกหัดครู มาทำการอบรม สั่งสอน นักเรียนหญิงด้วยกัน โดยเน้นการเรียน การสอน ในลักษณะวิชาที่มุ่งผลิตแม่เรือนสมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กนักเรียนหญิงที่จบการศึกษามีคุณสมบัติที่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม

จึงได้กล่าวได้ว่า ความคาดหวังทางสังคมไทยสมัยปฏิรูปประเทศที่มีต่อสตรีนั้น ผลทำให้อาชีพครูผู้หญิงเป็นผลพลอยได้ของวัตถุประสงค์ของสังคม คือเป็นเพียงอาชีพที่ผลิตแม่เรือนเท่านั้น ในขณะที่ครูชายจะมีหน้าที่สำคัญในการเตรียมให้กุลบุตรมีความพร้อมในการเป็นหัวหน้าครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของรัฐในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงนั้น รัฐไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นจุดหมายหลักแต่อย่างใด ในขณะที่ทางรัฐจะมีจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้ชาย เพราะจากอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่ได้แพร่หลายเข้าสู่สังคมไทยสมัยปฏิรูปประเทศ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมไทย เช่น การขยายตัวของระบบการบริหารแบบใหม่⁴⁸ ดังนั้น การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้ชายจึงมีความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในขณะนั้น กล่าวคือ การฝึกหัดครูผู้ชายเป็นการผลิตคนเพื่อมุ่งเข้ารับราชการในกระทรวง ตามทบวง กรมต่าง ๆ หรือเป็นการผลิตคนเพื่อไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เพราะจากค่านิยมที่มีสืบทอดมาจากสมัยจารีตที่สืบเนื่องมาในสมัยปฏิรูปประเทศคือ ผู้ชายจะเป็นผู้นำในครอบครัว มีหน้าที่ทำงานหารายได้มาจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือน ส่วนผู้หญิงนั้นจะเป็นแม่บ้านเท่านั้น

อนึ่งในการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตกดังกล่าว รัฐจำเป็นต้องใช้งบประมาณในการจัดสรรหลายด้านด้วยกัน ส่วนในด้านการจัดสรรงบประมาณ

⁴⁸จากรุธรรม ไวยเจตน์, การศึกษาภาคบังคับของสังคมไทย พ.ศ. 2464-2474 (เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมฝึกหัดครู, 2517), หน้า 1.

ทางการศึกษานั้นจะได้ในอัตราส่วนที่จำกัด เมื่อเทียบกับงบประมาณในกระทรวงอื่น ๆ⁴⁹ ซึ่งแม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงปรารภว่า "...งบประมาณ (กระทรวงธรรมการป็น) ป็น ชุคโทรมเต็มที..."⁵⁰ จึงส่งผลให้งบประมาณในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูงบประมาณได้น้อยตามไปด้วย ดังนั้นจึงทำให้รัฐเล็งเห็นความสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้ชาย มากกว่าการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง เป็นเหตุให้การฝึกหัดครูผู้หญิงนั้นล่าช้ากว่าการฝึกหัดครูผู้ชายถึง 21 ปีด้วยกัน

2. อุปสรรคของสตรีไทยในการประกอบอาชีพครู

เกิดปัญหาที่เกี่ยวกับอุปสรรคของสตรีในการประกอบอาชีพครูคือ การลาออกของครูผู้หญิงคือ เมื่อสังคมไทยมีความคาดหวังในตัวผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาในลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ผู้ที่จบการศึกษาในการฝึกหัดครูมักจะลาออก เพราะอาชีพครูผู้หญิงส่วนใหญ่ เป็นเพียงการใช้เวลาว่างจากโรงเรียน และก่อนแต่งงานเป็นส่วนใหญ่⁵¹ ดังจะเห็นได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของครูทิม ในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังว่า เมื่อครูทิมแต่งงานมีสามีแล้วก็ได้ลาออกจากการเป็นครู⁵² แต่ก็ได้กลับมาประกอบอาชีพครูอีกครั้งหนึ่ง ดังที่เคยกล่าวมา

⁴⁹จารุวรรณ ไวยเจตน์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁵⁰หจช, ร.5 ศธ.1/36, "เบ็ดเสร็จศึกษาธิการ" (21 กรกฎาคม 117).

⁵¹สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยสมัยปฏิรูปประเทศ, หน้า 13.

⁵²ประวัติครู พ.ศ.2501, หน้า 10.

ดังนั้นเมื่ออาชีพครูหญิง เป็นอาชีพที่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะประกอบกัน เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ครูหญิงจึงต้องเลือกว่าถ้าต้องการเป็นแม่บ้านตามความคาดหวังของสังคม ก็ต้องละทิ้งในหน้าที่ครู แต่ถ้าต้องการประกอบอาชีพครูต่อไปก็จะต้องละเลยหน้าที่การดูแลสามีและบุตรไปบ้าง ดังจะเห็นได้จากการเลือกปฏิบัติหน้าที่ของครูนิล บรรณสิทธิ์วรสาส์น ว่าได้เลือกที่จะเป็นครู ท่านจึงได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการทำงานทำให้การปฏิบัติหน้าที่แม่เรือนได้บกพร่องไปบ้าง ถึงกับมารดาของผู้เป็นเพื่อนครูนิลเอ่ยปากว่าคุณจะเป็นการขาดหน้าที่แม่เรือน

... วันหนึ่งเมื่อครูนิลแวะคุยตามปกติ และลาออกจากประตูบ้านไปแล้ว มารดาข้าพเจ้าเอ่ยถามขึ้นเป็นที่ทวนความจำว่า "แม่นิลแกกลับบ้านเย็นๆ คำ ๆ อย่างนี้ทุกวันหรือ" ข้าพเจ้าเรียนท่านว่า แทบจะทุกวัน งานหนักมาก... ท่านนั่งฟังแล้วชมว่า "ขยันดี แต่จะขาดหน้าที่แม่เหี้ยแม่เรือนไปเสียหน่อยกระมัง" พูดแล้วท่านก็ถอนใจใหญ่ ดูเหมือนจะมีความห่วงใยแทนสามีครูนิล...⁵³

จะเห็นได้ว่าการที่จะเป็นครูที่ใดนั้น สตรีที่ประกอบอาชีพครูจำเป็นจะต้องเลือกการปฏิบัติหน้าที่ระหว่างแม่เรือน และการเป็นครู อย่างเช่นในกรณีของครูทิม กาญจนโสภาวาท ที่ต้องลาออกจากการเป็นครูหลังจากการมีครอบครัวดังที่กล่าวมา หรือถ้าจะเลือกปฏิบัติหน้าที่ทั้งแม่เรือนและการเป็นครู ก็อาจจะต้องละเลยหน้าที่อีกประการหนึ่งทิ้งไป เช่นในกรณีของครูนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาส์น ดังนั้น การต้องเลือกปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งจึงทำให้เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพ จึงส่งผลให้อาชีพครูหญิงมีสถานะภาพที่ด้อยกว่าครูผู้ชาย

⁵³ หลวงสำเร็จวรรณกิจ, "ครูคนที่ข้าพเจ้าไม่ลืม" ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาส์น ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 2505, หน้า 32-33.

ข้อเรียกร้องของผู้หญิง

จากประเด็นต่าง ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางด้านสถานภาพของครูผู้หญิงที่ด้อยกว่าครูผู้ชาย ดังนั้นความแตกต่างเหล่านี้จึงนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง เพื่อให้ครูผู้หญิงมีโอกาสในความเท่าเทียมในเรื่องดังกล่าว ข้อเรียกร้องเหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นในหนังสือพิมพ์ผู้หญิงเช่น สุภาพนารี หญิงสยาม สุภาพสตรี และ หญิงไทย

ผลจากความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของสตรี ซึ่งได้รับการขยายตัวมากขึ้นดังกล่าวมาแล้วทำให้เกิดสตรีชนชั้นใหม่ คือ ชนชั้นกลางที่ผ่านการศึกษารเรียนรู้อย่างดี และเห็นความสำคัญของการได้ประกอบอาชีพตามแผนทางการศึกษาของตน การที่สตรีมีโอกาสนในการศึกษามากขึ้น ทำให้สตรีสามารถมีโอกาสนในการประกอบอาชีพมากขึ้น⁵⁴ รวมทั้งการยอมรับในสังคมก็ให้มากขึ้น ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีส่วนหนึ่งตระหนักถึงความเป็นรองทางสถานภาพทางเพศตนและเริ่มเรียกร้องสิทธิสตรี ที่เห็นได้ชัดคือกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ นับเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการเพื่อสิทธิสตรีซึ่งมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน

สตรีที่มการศึกษาจัดทำหนังสือพิมพ์ ออกนิตยสารรายเดือนสำหรับผู้หญิง ดังที่ใน กุลสตรี ซึ่งปรากฏคำนำของผู้จัดทำในฉบับแรก กล่าวถึงทั้งกลุ่มผู้จัดทำและจุดมุ่งหมายในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า

...เมื่อประชาชนได้เห็นผลของการเล่าเรียนเจริญขึ้นดังนี้แล้ว ต่างก็พากันออกหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการอุดหนุนเปิดเผย ความสว่างแห่งวิชาให้กระจายออกทั่วไป แต่หนังสือพิมพ์เหล่านี้ล้วนเป็นหนังสือสำหรับชายส่วนเดียว...บัดนี้โรงเรียนสำหรับสตรีก็ได้ผุดแทรกขึ้นโดย

⁵⁴พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, "ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ.2500-2516," (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 25.

รวดเร็วกว่าเหมือนกัน... เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงคิดหนังสือสำหรับสตรีชั้น
 อื่นอย่างหนึ่ง... ผู้ที่จะเป็นตัวตั้งหาเรื่องมาลงในหนังสือทั้งหลายชนิด
 เป็นผู้ชายบ้าง ผู้หญิงบ้าง... ผู้ที่รู้ชั้นไม่ได้ตั้งใจจะหากำไร นอกจาก
 เชี่ยวชาญให้ความเจริญในการเรียนดิ้นขึ้นไป...⁵⁵

จุดเริ่มต้นของนิตยสารผู้หญิงในสังคมไทยจึงนับได้ว่า มีผลมาจากการขยายตัว
 ทางการศึกษาของสตรี ทำให้สตรีไทยมีโอกาสในการประกอบอาชีพในสาขาวิชาต่าง ๆ
 มากขึ้น ทำให้สตรีได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาอย่างแท้จริง

สตรีที่ได้รับการศึกษาเกิดการตื่นตัวหรือเกิดสำนึกใหม่ ซึ่งหมายถึงการตื่นตัว
 ทางความคิดในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ในเรื่องงานอาชีพ ที่สนใจตนเองที่
 เปลี่ยนแปลงไป สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนในหนังสือพิมพ์สตรีที่ลงพิมพ์เผยแพร่ในช่วงเวลา
 ทศวรรษ 2470 เป็นต้นว่าในบทความของ สุภาพสตรี ที่กล่าวถึงการตื่นตัวทางการศึกษา
 ฝ่ายสตรี

...สตรีเราคงไม่อาภัพเหมือนแต่ก่อน ซึ่งมีผู้เข้าใจกันว่าผู้หญิงเป็น
 ควาย ผู้ชายเป็นคน มาสมัยนี้เราก็ได้รับความเสมอภาคต่อการศึกษาแล้ว
 ความคิดความอ่านก็เท่าเทียมกับเพศตรงข้ามเท่า ๆ กัน...⁵⁶

จากความคิดความอ่านของสตรีที่พยายามแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคในการ
 ศึกษาให้เท่าเทียมกับชาย จึงได้ทำให้สตรีบางส่วนที่มีการศึกษาความคิดในหน้าที่การงานว่า
 งานใดที่ชายทำได้ หญิงก็ทำได้เช่นเดียวกัน ดังปรากฏในบทความของสุภาพนารี

...เพศของเรามีใช้แต่เพียงอ่อนแอเท่านั้น ยังมีน้ำใจหนักแน่น
 ช่วยกันจริงด้านเกียรติคุณแห่งเพศของเราจะได้เจริญขึ้นเป็นลำดับ

⁵⁵"คำนำ," กุลสตรี เล่ม 1 ตอนที่ 1 (เมษายน ร.ศ.125) : 3-11.

⁵⁶"ความเห็นของสตรี," สุภาพสตรี (1:17), 2474, หน้า 9.

อย่า! ท่านอย่าให้เพศของเราอ่อนหน้านะ จงช่วยพยุงความเจริญ
แห่งเพศของเราให้ทวียิ่งขึ้นเถิด จะได้เป็นสง่าแก่ตัวของเราด้วย
อย่าให้ผู้อื่นดูถูกเพศของเรา ต้องให้เขาชมว่าเพศของเราก็อำนาจ
ได้ดีจริง... 57

เมื่อสตรีไทยเกิดความสำนึกใหม่ในด้านการศึกษาและหน้าที่การงานเช่นนี้แล้ว ทำให้สตรีผู้มีการศึกษาและมีโอกาสประกอบอาชีพนอกบ้าน เช่น อาชีพครู ได้เกิดความภูมิใจในอาชีพดังกล่าว ดังนั้นเมื่อสตรีเข้าสู่อาชีพครู ทำให้ผู้ประกอบอาชีพมีความภูมิใจดังที่เคยกล่าวมา แต่เมื่อได้ปรากฏว่าแม้สตรีจะมีโอกาสได้ประกอบอาชีพครู แต่ในด้านสถานภาพการประกอบอาชีพกลับด้อยกว่าครูผู้ชาย ดังนั้นจึงนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคในหน้าที่การงาน

การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวในอาชีพครูผู้หญิง ปรากฏให้เห็นใน หญิงสยาม ว่า การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างครูผู้หญิงและครูผู้ชาย นั้น ก็มีรากฐานมาจากการศึกษาหรือความรู้ที่เสมอภาคกัน แต่สถานภาพของครูผู้หญิงจะด้อยกว่าในเรื่องของเงินเดือน

...กระทรวงธรรมการเป็นต้นรากความรู้ของวิชาสามัญ แล
ได้ดำเนินมาจนตราប់เท่าทุกวันนี้ ก็ยอมเป็นพะยานให้เห็นว่าชาย
แลหญิงมีโอกาสเรียนความรู้ได้เสมอกัน...จะมีสิ่งทีลุ่ม ๆ ตอน ๆ
อยู่บ้างก็แต่เงินเดือน...แลนอกจากเงินเดือนที่ได้รับพระราชทาน
แล้วก็ไม่ปรากฏว่าจะได้อะไรเป็นที่เชิดชูบ้างเลย...ดังนั้นขอให้
เรอคิดคิดว่า เป็นเพราะเหตุใดหรือจะเข้าใจว่า เงินเดือนครู
ผู้หญิงที่ได้รับอยู่เวลานี้เป็นการเพียงพอกแก่ความรู้...เป็นปัญหา
น่าคิดในเรื่องเงินเดือน... 58

57 "สุภาพคารม," สุภาพนารี (1:2), 2473, หน้า 81.

58 "คารมหญิง", หญิงสยาม (1:1) (3 ตุลาคม 2473), หน้า 12.

นอกจากการเรียกร้องในเรื่องของเงินเดือนแล้ว ความต้อยทางสถานภาพของบรรดาศักดิ์ก็เป็นหัวข้อหนึ่งที่หนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งได้เรียกร้อง และแสดงให้ครุผู้หนึ่งเห็นถึงสถานภาพที่ต้อยกว่าเมื่อเทียบกับครุผู้ชาย ดังจะเห็นได้ในบทความใน หนังสือสยาม ที่ตั้งข้อสงสัยว่า

...เหตุใดครุผู้ชายจึงมีเงินเดือนแลดักกรี ดีกว่าครุผู้หนึ่ง เช่น
ไปเบนธรรมการ นายตรวจ ได้รับทั้งยศ บรรดาศักดิ์...⁵⁹

แต่อย่างไรก็ตามข้อเรียกร้องในเรื่องบรรดาศักดิ์นั้นเป็นเพียงข้อเสนอที่หนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงสถานภาพทางการประกอบอาชีพที่ต้อยกว่าเท่านั้น เพราะปรากฏว่ากลุ่มหนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งไม่ได้เรียกร้องให้ครุผู้หนึ่งมียศ บรรดาศักดิ์ แต่ประการใด แต่การเรียกร้องสิทธิ ความเสมอภาค ในหน้าที่การงาน จะมุ่งประเด็นไปยังเรื่องของเงินเดือน ดังได้ปรากฏในหนังสือไทย

...ข้าพเจ้าคิดว่าหญิงทุกคนที่รับราชการอยู่ทุกวันนี้ คงไม่มีผู้ใดปรารถนายศศักดิ์ส่วนตัว นอกจากเงินเท่านั้น ฉะนั้นในรอบปีหนึ่งหญิงหรือชายได้รับราชการด้วยความดีความชอบ ชายบางปีได้เงินเดือนขึ้น บางปีได้ยศหรือบรรดาศักดิ์ แต่หญิงนั้นขอแต่เพียงให้เงินเดือนขึ้นเสมอไป...⁶⁰

นอกจากการเรียกร้องสิทธิ ความเสมอภาค ในเรื่องของเงินเดือนแล้ว หนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งยังได้เป็นกระบอกเสียงให้กับครุผู้หนึ่งในการเรียกร้องให้ครุผู้หนึ่งได้มีโอกาสได้รับบำเหน็จบำนาญ ดังจะเห็นได้จากการยกตัวอย่างของ หม่อมเจ้าหญิงจันทริภา เทวกุล

⁵⁹"คารมหญิง," หนังสือสยาม (3 ตุลาคม 2473), หน้า 12.

⁶⁰"สิทธิหญิง," หนังสือไทย (4 สิงหาคม 2475), หน้า 2.

ของหนังสือพิมพ์สุภาพนารีที่ชี้ให้เห็นว่า การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ครูของหม่อมเจ้าหญิง จันทรีภานันท์ไม่ได้รับบำเหน็จบำนาญแต่อย่างใด

...อนุสนธิ์แต่หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่ง ได้ลงความเห็นว่
มจ.หญิงจันทรีภานันท์ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ซึ่ง
ได้ ลาออกจากตำแหน่งนั้น สมควรจะได้รับเบี้ยบำนาญเหมือน
ข้าราชการสัญญาบัตรชายทั้งหลาย...⁶¹

จากข้อเรียกร้องในกรณีของหม่อมเจ้าหญิงจันทรีภานันท์ เทวกุล ได้นำไปถึงการ
เรียกร้องให้ครูผู้หญิงทั้งหลายควรมีโอกาส ได้รับบำเหน็จบำนาญด้วยเช่นกัน เพื่อเป็น
กำลังใจในการปฏิบัติงาน ทั้งยังเป็นความเสมอภาคกันทางสังคมอีกด้วย ดังจะเห็นได้
จากบทความที่ปรากฏใน สุภาพนารี ความว่า

...ความเห็นข้อนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า เป็นข้อสมควรอย่าง
เอกที่ทางราชการจะอนุโลมให้เป็นอย่างเสียรายหนึ่ง เพื่อจะ
ได้เป็นแบบอย่างต่อไป และทำให้สตรีอื่น ๆ มีความสามารถ
เพียรพยายามหาชื่อเสียงในทางราชการสืบไปในเบื้องหน้า...⁶²

ความค้อยทางสถานภาพเรื่องบำเหน็จบำนาญนั้น จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวโยงไป
กันกับเรื่องสัญญาบัตร ดังที่อธิบายไว้แล้วนั้น ทำให้หนังสือพิมพ์ผู้หญิงได้พากันเรียกร้องสิทธิใน
ด้านนี้ให้กับครูผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากบทความข้อเรียกร้องของสุภาพนารี

⁶¹ ตะวันออก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

...เวลานี้สตรีไทยมีโอกาสเข้ารับราชการในเมืองไทย เช่น
หน้าที่ครูตามโรงเรียนรัฐบาลมาหลายต่อหลายสิบคนแล้ว แต่ยังมี
ข้อที่น่าน้อยใจอยู่อย่างหนึ่ง ในข้อที่ว่า สตรีไทยที่สมัครเข้ารับ
ราชการเหล่านั้น ไม่มีโอกาสได้รับสัญญาบัตรเหมือนข้าราชการเพศบุรุษ
ทั้งหลาย เมื่อคิดถึงข้อนี้ก็ทำให้สตรีไทย...พลอยน้อยอกน้อยใจและ
ลดความมานะพากเพียรลงเป็นอันมากก็ได้ และจะพากันถือว่ารับราชการ
ไปชั่ววัน ๆ หนึ่ง...เป็นทางอันสมควรแล้วที่ทางราชการของเราควรจะ
ชำเลื่องมอง ความก้าวหน้าของสตรีไทยให้มาก ๆ เพื่อส่งเสริมให้สภาพ
สตรีทั้งหลายที่กำลังรับราชการอยู่แล้ว เพียรฝึกฝนความดีงามในทาง
ราชการด้วยความมานะอันแรงกล้า เวลานี้สตรีทั้งหลายต้องการความ
เสมอภาค...จะสมควรหรือไม่ที่ทางราชการจะขบคิดปัญหาเรื่องการให้
สัญญาบัตรแก่สตรีที่อยู่ในตำแหน่งราชการ เพื่อรับราชการตราครุฑ
สมควรกับเวลาแล้วจะมีโอกาสได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ซึ่งเทียบ
ชั้นสัญญาบัตรในหน้าที่ของตน...⁶³

และอีกบทความหนึ่งจากสภาพสตรี

...ในเวลานี้สตรีควรได้รับความเสมอภาค โดยไม่ต้องเสียรัศมีเสีย
เปรียบซึ่งกันและกัน เพื่อความยุติธรรมตามกระทรวง ทบวง ซึ่งมี
สตรีเข้ารับราชการเป็นครู...ควรได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ซึ่ง
เทียบชั้นสัญญาบัตรในหน้าที่ของตน...⁶⁴

⁶³ ตะวันออก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁶⁴ ช.อาชากิจ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

ในนิตยสารหญิงไทย ก็ได้มีการเขียนบทความเพื่อเรียกร้องในประเด็นเหล่านี้
เช่นกัน

...ธรรมดาของชายเมื่อรับราชการแล้ว ท่านย่อมมีเงินเดือนเป็น
ชั้น ๆ เช่น ชั้นราชบุรุษและชั้นสัญญาบัตร... ส่วนผู้หญิงซึ่งรับราชการ
อยู่ในขั้นนี้ ต่อไปเมื่อถึงคราวจะลาออกจากประจำการบ้าง จะได้รับ
เงินตอบแทนดูชายหรือไม่...⁶⁵

นอกจากนั้นการที่ครูผู้หญิงไม่ได้รับบำเหน็จบำนาญ ภายหลังจากการนำ
ซึ่งไม่มีสิ่งที่จะมาเชิดชูเกียรติประวัติการทำงาน เพราะเมื่อต้องออกจากราชการก็ออกเฉย ๆ

...เมื่อถึงเกณฑ์อายุที่จะต้องปลดยังได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ
อีกด้วย ส่วนครูผู้หญิงนอกจากเงินเดือนที่จะได้รับพระราชทานแล้วก็
ไม่ปรากฏว่าจะได้อะไรเป็นที่เชิดชูบ้างเลย ถึงคราวปลดก็ปลดไป
เฉย ๆ ...⁶⁶

จากความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องสัญญาบัตรที่ส่งผลถึงการได้รับพระราชทานบำ
เหน็จบำนาญนั้น พอจะวิเคราะห์ได้ว่า ค่านิยมในสังคมไทยที่ยังถือตัวว่าเพศชายจะเป็นผู้นำ
ในการหาเลี้ยงครอบครัว โดยจะมีรายได้จากเงินเดือนนั่นเอง ความเชื่อเช่นนี้ได้ปรากฏใน
บทความที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2474

⁶⁵"สิทธิหญิง," หญิงไทย , หน้า 2.

⁶⁶คารมหญิง, หญิงไทย, หน้า 12.

...ผู้ชายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของผู้หญิง ซ่อนเป็นความจริงทั้งในสมัยโน้นหรือเวลาปัจจุบันนี้ และจะมีความจริงเรื่อยไปตลอดในอนาคต...⁶⁷

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีนิตยสารผู้หญิงฉบับต่าง ๆ ออกมา เรียกร้องสิทธิที่ครุผู้หญิงควรจะมี ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทันที่ ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าความคาดหวังของสังคมให้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะ เมียและแม่มากกว่าการประกอบอาชีพนอกบ้านยังคงมีอิทธิพลอยู่มาก และนอกจากนี้ในปลายสมัยปฏิรูปประเทศภาวะเศรษฐกิจของไทยตกต่ำลง

กล่าวคือวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ขาดดุลของรัฐบาลในช่วงระยะพ.ศ. 2463-2468 ทำให้ฐานะการเงินของประเทศอยู่ในลักษณะ "ฐานะวิกฤต"⁶⁸ ลักษณะการขาดดุลทำให้รัฐบาลต้องนำเอาเงินคงคลังออกมาใช้จ่าย ส่งผลให้เงินคงคลังลดจำนวนลงอย่างฮวบฮาบ โดยเฉพาะวิกฤตการณ์การเงินที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงคราม ได้มีผลให้เงินคงคลังถูกนำไปใช้เกินงบประมาณ

ปัญหาในภาวะดังกล่าวได้กินระยะเวลายาวนาน จนแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎรจึงได้กำหนดให้การปรับปรุงเศรษฐกิจเป็นข้อหนึ่งในหลัก 6 ประการ ที่จะบริหารบ้านเมืองต่อไป ภาวะปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าว นอกจากจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ แล้ว ปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำยังได้ส่งผลมายังกลุ่มข้าราชการ โดยปัญหาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นในคำประกาศของรัฐบาลเรื่อง การลดบ้านอายุชั่วคราว พ.ศ. 2476

⁶⁷สายสวาท, "ปัญหาสตรีไทยไม่มีงานทำ," ไทยใหม่ (19 เมษายน 2474), หน้า 13.

⁶⁸สุนทรีย์ อาสะวีย์ และนิติ กสิโกศล, วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 51.

...พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้า
 เจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า โดย
 ที่สภามุแทนราษฎรถวายคำปรึกษาว่า ในยามที่การเงินฝืดเคือง
 และเศรษฐกิจตกต่ำ สมควรจะลดส่วนรายจ่ายของประเทศสำหรับ
 บำนาญข้าราชการ...⁶⁹

จะเห็นได้ว่า การพยายามในการแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำนั้นได้เชื่อมโยง
 ไปถึง การลดบำนาญแก่ข้าราชการทั้งข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือน จากภาวะ
 เศรษฐกิจตกต่ำที่นำมาสู่การลดบำนาญชั่วคราวเช่นนี้ จึงส่งผลกระทบต่อข้าราชการครู
 ซึ่งสังกัดข้าราชการพลเรือนโดยเฉพาะกับครูผู้หญิง จึงพอวิเคราะห์ได้ว่า นอกเหนือ
 จากความคาดหวังทางสังคมแล้ว ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สถานภาพใน
 การประกอบอาชีพของครูผู้หญิงด้อยกว่าครูผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากการขาดดุลงบประมาณถึง
 2 ครั้ง ในเวลาไล่เลี่ยกัน งบประมาณในการจัดสรรทั้งเงินเดือนและบำเหน็จบำนาญ จึงได้
 รับผลกระทบเช่นกัน ดังนั้นการจัดสรรในเรื่องเงินเดือนและบำเหน็จบำนาญ ทำให้รัฐต้อง
 พิจารณาให้กับเพศชายเป็นอันดับแรก เพราะเพศชายมีหน้าที่ในการ เป็นผู้นำหาเลี้ยงครอบครัว
 ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วนั้น ทำให้ข้าราชการครูผู้หญิงได้เกิดปัญหาดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในช่วงเวลานั้นจะเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ
 ดังกล่าว แต่การเรียกร้องสิทธิครูผู้หญิง จากนิตยสารร่วมสมัยดังกล่าวก็ได้เป็นปัจจัยที่มี
 ส่วนช่วยให้สถานภาพครูผู้หญิงได้มีโอกาสถูกปรับปรุงให้ยกระดับสูงขึ้นกว่าเดิมในโอกาสต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพย์สิน
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁹เสถียร ลายลักษณ์, "พระราชบัญญัติลดบำนาญชั่วคราว พุทธศักราช 2476,"
ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 กฎหมายพุทธศักราช 2476, หน้า 871.

พระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479

ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นับเป็นการเริ่มต้นระบอบประชาธิปไตย สังคมไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมายทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงฐานะของสตรีไทย โดยเฉพาะทางด้านการเมืองและการศึกษา ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงฐานะของสตรีไทย อย่างชัดเจนมี 3 ประการ คือ ประการแรก เป็นผลมาจากนโยบายหลัก 6 ประการที่ คณะราษฎรประกาศเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ ในหลักข้อที่ 4 ว่า จะต้องให้ราษฎรมีสหสิทธิเสมอภาคกัน

ประการที่สอง ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้กำหนดให้ รัฐธรรมนูญเป็นสัญลักษณ์ของการปกครองระบอบใหม่ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญผลทำให้ พลเมืองชายและหญิงมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกันทางนิติบัญญัติ มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และลงสมัครรับเลือกตั้งได้

ประการที่สาม ผลจากการศึกษาสำหรับสตรี ได้รับการขยายตัวมากขึ้นทำให้เกิดสตรีชนชั้นใหม่ คือชนชั้นกลางที่ผ่านการศึกษาและเห็นความสำคัญของการได้ประกอบอาชีพตามแนวการศึกษาของตน ผู้หญิงจึงเริ่มมีงานอาชีพนอกบ้านมากขึ้น อันเป็นหน้าที่นอกเหนือไปจากหน้าที่ภายในครัวเรือน ดังนั้นอาชีพที่เปิดโอกาสให้กับสตรีที่ได้รับการศึกษา เช่น อาชีพครู และพยาบาล จึงนับเป็นความก้าวหน้าของสตรีไทยที่เพิ่มขึ้นอีกระดับหนึ่ง

จากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ส่งผลกระทบต่อสตรีดังกล่าวนี้ ย่อมส่งผลกระทบมายังบุคคลที่ประกอบอาชีพครูเช่นกัน โดยเป็นผลมาจากนโยบายหลัก 6 ประการ ที่คณะราษฎรประกาศเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ ในหลักข้อที่ 6 ว่า หลักการศึกษาจะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่แก่ราษฎร⁷⁰ โดยระบุรายละเอียดว่า

⁷⁰ ธรรมรส โชติคุณุชร, นโยบายทางการศึกษาของ 44 รัฐบาล (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527), หน้า 2.

... ในส่วนของการปรับปรุงคุณสมบัติแห่งการศึกษาทั่วไป จะแก้ไขให้สูงขึ้นด้วยตั้งพิธีฝึกหัดครูทุกประเภท ทุกชั้น จนพอแก่การเพราะการสอนจะสำเร็จเป็นผลดีสมหมายก็ด้วยได้มีผู้สอน แต่ล้วนเป็นครูที่ได้ฝึกหัดอบรมมาดีแล้ว...⁷¹

จะเห็นได้ว่า นโยบายทางการจัดการศึกษาของรัฐนั้น ได้บ่งบอกถึงความสำคัญของอาชีพครูว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญ เพราะอาชีพครูจัดเป็นอาชีพข้าราชการ โดยเข้าข่ายข้าราชการพลเรือนสามัญ จึงมีสิทธิ์ที่จะได้รับเงินเดือน และบำเหน็จบำนาญตามพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญ และพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้สร้างรูปแบบการปกครองแผนใหม่และการเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก รวมทั้งการขยายสิทธิทางการศึกษาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติความเชื่อ และค่านิยมของบุคคล โครงสร้างหน้าที่ทางสังคม ระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้กระตุ้นให้สมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงได้มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม บทบาท และพัฒนากิจกรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามไปด้วย⁷² นอกจากนั้นยังได้ส่งผลต่อสถานภาพในการประกอบอาชีพ กล่าวคือ สตรีที่สำเร็จการศึกษาได้ออกมาประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น เช่น เป็นนักหนังสือพิมพ์ เนติบัณฑิต และอาชีพทางราชการ โดยการรับราชการเป็นครู เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาโอกาสของสตรีในการเข้ารับราชการจะพบว่า สตรียังไม่มีสิทธิ์เท่าเทียมกับผู้ชายในตำแหน่งราชการ โดยปรากฏว่าความด้อยโอกาสานาประการของครูผู้หญิงดังกล่าวมาแล้ว ยังไม่ได้รับการพิจารณาแต่อย่างใด แม้ว่าทางราชการจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนหลายฉบับแล้วก็ตาม

⁷¹ธรรมรส โชติคุณุชร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁷²สุขสรรค์ แดงภักดี, ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487, หน้า 44.

จนถึงปีพ.ศ. 2479 คณะรัฐมนตรีคณะที่ 6 โดยมีนายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศนโยบายการศึกษา อันมีผลแก่อำชีพครู คือ รัฐบาลจะปรับปรุงการงานให้รัดกุมเหมาะสมแก่กาลสมัย ให้การงานประสานกันได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะจัดการปรับปรุงหลักสูตรและสรรพตำรา ขยายการฝึกหัดครู กับทั้งบำรุงฐานะของครูอาจารย์ให้สมกับที่วิชาครูเป็นวิชาชีพ และครูจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาสืบไป⁷³ ประกอบกับในปี พ.ศ. 2479 ทางรัฐได้ประกาศใช้ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 อันเป็นพระราชบัญญัติพิจารณาเน้นในความสามารถในการปฏิบัติงานในตำแหน่งและยกเลิกระบบจำแนกตำแหน่ง นำเอาระบบมีชั้นและตำแหน่งมาใช้บังคับในราชการพลเรือนไทยแทน เมื่อมีการกำหนดชั้นข้าราชการพลเรือนขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 จึงได้มีการปรับปรุงบัญชีอัตราเงินเดือนข้าราชการพลเรือนใหม่ โดยกำหนดอัตราเงินเดือนของข้าราชการแต่ละชั้นไว้อย่างชัดเจนแน่นอนลงไปกว่าอัตราบัญชีเงินเดือนเดิม⁷⁴

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 จึงเป็นการยกเลิกยศของข้าราชการพลเรือนสามัญ ตามระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471 คือ ข้าราชการชั้นราชบุรุษ และข้าราชการชั้นสัญญาบัตร มาเป็นข้าราชการชั้นจัตวา ตริ โท เอก และพิเศษ⁷⁵ ทำให้ข้อความในพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญที่ว่าข้าราชการต้องมียศเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรจึงจะมีคุณสมบัติที่จะได้บำเหน็จบำนาญต้องยกเลิกไปนับเป็นการเปิดโอกาสให้ครูผู้หนึ่งมีโอกาสได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญได้อย่างทัดเทียมกับครูผู้ชาย

การเปลี่ยนแปลงชั้นข้าราชการจากราชบุรุษและสัญญาบัตร จึงนำมาสู่การมีชั้นราชการเป็นจัตวา ตริ โท เอก พิเศษ ในพ.ศ. 2479 ซึ่งสามารถเทียบอัตราเงินเดือนได้ดังนี้

⁷³ ธรรมรส โชติคุณุชร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁷⁵ ไพโรจน์ สิตปรีชา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ตารางบัญชีเงินเดือนตามพ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479

ชั้น	อัตราเงินเดือน
จัตวา	20-100
ตรี	80-190
โท	140-350
เอก	320-600
พิเศษ	600-1,000

76

ดังนั้นเมื่อมีการร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 ที่ระบุอัตราเงินเดือนไว้อย่างแน่นอนลงไปนั้น ได้ส่งผลให้ข้าราชการครูได้รับผลประโยชน์มากกว่าเดิม และมีผลกระทบไปยังครูผู้หญิง เพราะเหตุที่ว่า การบำรุงฐานะของข้าราชการพลเรือนนั้นได้รวมไปยังข้าราชการทุกคน ดังนั้นจากสภาพของครูผู้หญิงที่เป็นข้าราชการพลเรือนเช่นกัน และในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ ซึ่งมีสิทธิ์ในความเสมอภาคตามระบอบรัฐธรรมนูญ จึงเป็นโอกาสที่ครูผู้หญิงจะได้รับบำเหน็จบำนาญ อันเป็นผลมาจากการประกาศพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการได้รับบำเหน็จบำนาญว่า ผู้ที่ออกจากราชการจะได้รับบำเหน็จบำนาญดังความในมาตรา 39 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า

...มาตรา 39 เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเห็นสมควรให้ผู้ใดออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ จะให้ผู้นั้นออกจากราชการ ตามลักษณะซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญได้...⁷⁷

⁷⁶ไพโรจน์ สิตปรีชา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁷⁷"พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2479," ในประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 49 พ.ศ.2479 รวบรวมโดย เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ, หน้า 771-772.

จะเห็นได้ว่าอาศัยความตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2476 เฉพาะข้าราชการสัญญาบัตร ซึ่งในทางปฏิบัติมีเฉพาะข้าราชการชายเท่านั้น จะมีสิทธิ์ได้รับบำเหน็จบำนาญ

กฎหมายฉบับนี้จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ครูผู้หญิงเมื่อครบกำหนดการรับราชการหรือลาออกจากราชการแล้วสามารถได้รับบำเหน็จบำนาญเช่นเดียวกับครูผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏว่าครูผู้หญิงที่พ้นตำแหน่งหน้าที่ของราชการ จะได้รับเงินเบี้ยบำนาญดังนี้

...อาศัยความในมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ
ข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 ให้นางกระมล รักษ์อ่อนงค์
ครูโรงเรียนศึกษานารีออกจากราชการด้วยเหตุพลภาพ... 78

หรือจากครูผู้หญิงท่านอื่น เช่น

...อาศัยความตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ
ข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 สั่งให้นางกิมเป้า เอี่ยมรัตน์
ข้าราชการพลเรือนเงินเดือน 55 บาท ออกจากราชการ... 79

ศูนย์วิทยพัชรากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

78 หจช, ศธ. 26/237, "กระทรวงธรรมการให้นางกระมล รักษ์อ่อนงค์ ครูโรงเรียนศึกษานารี ออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จ," (4-29 พฤศจิกายน 2480).

79 หจช, ศธ. 26/171, "จ.สมุทรปราการ ขอบำเหน็จนางกิมเป้า เอี่ยมรัตน์ ครูโรงเรียนวัดทรงธรรม," (1 พฤศจิกายน 2481-15 มิถุนายน 2482).

...อาศัยความตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ
ข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 ให้นางละม่อม ออกจาก
ราชการ ซึ่งเคยเป็นครูในโรงเรียนสตรีประจำ จ.อุตรดิตถ์
เงินเดือน 26 บาท...⁸⁰

นับได้ว่า การประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479
เป็นพระราชบัญญัติที่ทำให้ฐานะของข้าราชการพลเรือนถูกยกระดับให้ดีขึ้น ซึ่งมีผลทำให้ครู
ผู้หญิงได้รับสิทธิความเสมอภาคในเรื่องดังกล่าวตามมา เพราะก่อนหน้านี้แม้ว่าในทางกฎหมาย
สตรีจะมีโอกาสเท่าเทียมชาย แต่ในความเป็นจริงเนื่องด้วยค่านิยมในด้านการแบ่งแยกหน้าที่
แบบดั้งเดิมและตายตัว คือชายมีหน้าที่จัดการด้านเศรษฐกิจของครอบครัว โดยอยู่ในฐานะ
ผู้บริการครอบครัว ส่วนสตรีมีหน้าที่จัดการด้านต่างๆ ของครอบครัว ตลอดจนการเลี้ยงดูเด็ก
ทำให้สถานภาพในหน้าที่การงาน ที่ควรจะได้รับเสมอภาคเท่ากับเพศชาย ถูกจำกัดลงไป
ประกอบกับช่วงเวลาก่อนหน้านั้นก็เป็นช่วงเวลาแห่งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จนรัฐได้ประกาศให้
มีการลดบำเหน็จบ้านอู่อุชวคราวดังกล่าวมาแล้วนั้น ยิ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้สถานภาพครูผู้หญิงนั้น
ต้อยกว่าครูผู้ชายอย่างเด่นชัด

จะเห็นได้ว่าในปีพ.ศ. 2484 เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้มี
บัญชาให้กระทรวงต่าง ๆ เสนอความเห็นว่าจะเลือกวันใดเป็นวันข้าราชการสตรีใน
โอกาสนี้ กระทรวงธรรมการได้เสนอวันที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ
พลเรือน พ.ศ.2479 โดยเหตุผลที่ว่า

⁸⁰พจน, ศธ.26/136, "จ.อุตรดิตถ์ ขอบำเหน็จให้นางละม่อม พุทประยูร
ครูโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด," (30 กรกฎาคม 2480-22 ธันวาคม 2481).

...เห็นควนให้วันที่ 25 มกราคม 2478 ซึ่งเป็นวันที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 เป็นวันรับข้าราชการสตรีเข้ารับราชการเป็นครั้งแรก...⁸¹

ทั้งนี้ น่าจะวิเคราะห์ได้ว่าจากการประกาศพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 นั้น เป็นพระราชบัญญัติที่ปรับปรุงฐานะของข้าราชการอย่างสมบูรณ์กว่าฉบับก่อน ๆ โดยเฉพาะผลกระทบต่อครู เพราะพระราชบัญญัตินี้ได้ปรับปรุงให้ครูมีฐานะเท่ากับข้าราชการโดยทั่วไป ซึ่งรวมทั้งส่งผลในการปรับปรุงไปยังครูผู้หญิงด้วย ดังนั้นเมื่อรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เข้าบริหารประเทศ ได้มีนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงให้มีฐานะทางสังคมที่ดึกว่าเดิม การที่กระทรวงธรรมการมีความเห็นว่าสมควรกำหนดให้วันที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการรับข้าราชการหญิงเป็นครั้งแรก ทำให้ดูเหมือนว่าก่อนหน้าการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ ครูผู้หญิงยังไม่ได้เข้าสู่ระบบราชการ แต่ในความเป็นจริงแล้วกล่าวได้ว่าครูผู้หญิงนั้นได้ประกอบอาชีพรับราชการมาแล้ว ดังจะเห็นได้จากคำสั่งแต่งตั้งข้าราชการเข้ารับราชการของครูผู้หญิงโดยกระทรวงธรรมการ ดังกล่าวมาแล้ว หากแต่การประกาศพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2479 เป็นการคลี่คลายและปรับปรุงฐานะครู จึงส่งผลให้ฐานะครูผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดึกว่าเดิม

ดังนั้น นับจาก พ.ศ.2479 เป็นต้นมา สถานภาพของครูผู้หญิงและครูผู้ชายจึงมีความเท่าเทียมกันในเรื่องของเงินเดือน บำเหน็จบำนาญ ส่งผลให้อาชีพครูผู้หญิงจะได้เจริญก้าวหน้าไปจากเดิม

กล่าวโดยสรุป ความแตกต่างระหว่างครูผู้หญิงกับครูผู้ชายในประเด็นของการฝึกหัดครูชายและการฝึกหัดครูผู้หญิง เงินเดือน บรรดาศักดิ์ บำเหน็จบำนาญนั้นได้นำมาสู่ความด้อยทางสถานภาพในการประกอบอาชีพของครูผู้หญิงให้ด้อยกว่าครูผู้ชาย ซึ่งเป็น

⁸¹ หจข, มท.2.2/309, "จอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้แต่ละกระทรวง เสนอว่าควนให้วันใดเป็นวันข้าราชการสตรี," (25 กรกฎาคม 2484).

ปัจจัยมาจากความคาดหวังทางสังคมไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ ที่คาดหวังให้สตรีที่ได้รับการศึกษาสามารถทำหน้าที่แม่เรือนได้อย่างมีคุณภาพ จึงทำให้ครูผู้หญิงมีหน้าที่ในการเตรียมกุลสตรีให้เป็นแม่เรือนที่เหมาะสมกับยุคสมัย ขณะที่ครูผู้ชายมีหน้าที่เตรียมกุลบุตรให้หาเลี้ยงชีพได้ในฐานะหัวหน้าครอบครัว นอกจากนี้ครูผู้หญิงยังถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ทั้ง 2 บทบาท คือเป็นแม่เรือนและเป็นครู บางครั้งจึงเกิดอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้สถานภาพของครูผู้หญิงด้อยกว่าครูผู้ชาย แม้จะมีการเรียกร้องสิทธิสตรีในประเด็นของความด้อยทางสถานภาพในการประกอบอาชีพของครูผู้หญิง แต่ทางรัฐก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้แต่อย่างใด จนกระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 อันเป็นพระราชบัญญัติที่ยกระดับฐานะของข้าราชการ ทำให้สถานภาพครูผู้หญิงได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย